

עוד אמירה על אמירה לגוי* (בעקבות תגובתו של הרב יובל שרלו, 'צהר' לה)

ההיתר אשר ניתן בעפרה לפני חדשים מספר בדבר עבודתם של נכרים בשבת מסוימת בהשלמת בניית בתים ביישוב, עורר עניין רב ותגובות שונות.

במילים אלה פתחתי את מאמרי הראשון בנושא אשר הביא בעקבותיו עוד תגובות ועוד עניין רב. הרב מאיר נהוראי דן כנגדי באותן הלכות של אמירה לגוי שבות, במלאכה דאורייתא, שכירות וקבלנות בפרהסיא, בקניין בתים בארץ ישראל ובמצווה רבה של יישוב הארץ. איני רואה צורך להמשיך ולדון בדבר, באשר הדברים כבר כתובים ומסורים ודברי הפוסקים הרבים ברור מיללו בהיתר זה. לענ"ד הערותיו של הרב נהוראי קיבלו תשובה מלאה בדברי הגמרא והפוסקים שהבאתי. העקרונות כבר נפסקו למעשה במשנה ברורה ובכף החיים, וכן הרה"ג הרב עובדיה יוסף בספר "לווית חן" והרה"ג הרב אביגדור נבנצאל מאששים הלכה למעשה עקרונות אלה גם במעשים שנעשים בימינו. כמו כן נתחזקו הדברים ע"י הרב שלמה רוזנפלד בגיליון הקודם. הרב רוזנפלד טוען בסיכום דבריו כנגד המבקרים על שהזניחו את הראייה הכוללת שעל פיה אנו רשאים להחיל את העקרונות ואת ההיתרים ההלכתיים שנאמרו בסוגיה זו. והנה, בא הרב יובל שרלו (באותו גיליון) ומבקש להעמיד את כל הסוגיה דווקא על הראיה הכוללת ועל מיקוד שדה הדיון ההלכתי. הרב שרלו מביא את חובת ה'שבתון' דאורייתא הכללי והגורף, והוסיף שיקולים מתחום תגובת הציבור והעיתונות כלפי ההיתר שניתן. גישה עקרונית זו, עם כל חשיבותה, אין מקומה כלל בנידון דידן וחובתי להעמיד דברים על מקומם.

א. הפגנות השבת בפתח תקוה

נכון עשה לשיטתו הרב שרלו בשעה שסמך את דבריו על המחלוקת בין הרב מלכה זצ"ל לרב אלישיב שליט"א בדבר ההפגנות נגד פתיחת בתי קולנוע בפתח תקוה בשבת. אכן על זה וכיוצא בזה מוסבים דברי הרמב"ן (ויקרא כג, כד) אשר הובאו בדבריו ועל זה מבוססת משנתו כפי שכתבה בהרחבה בגיליון לג.

במה דברים אמורים? בפתח תקוה ביקשו למסד חילול שבת קבוע על ידי פתיחת בתי קולנוע ולפרוץ פרצה גדולה בחומת השבת אשר הייתה גדורה בנושא זה עד לאותו הזמן. אכן פרצה זו נתפשטה ונתרחבה לאין שיעור, ולדאבון לבנו מקומות בילוי, מועדונים ואולמות נפתחו מאז באופן קבוע בכל רחבי הארץ ואף קניונים גדולים ומרכזי קניות הפכו את שבת קודשנו ליום חול. יגדור ה' פרצות עמו ישראל במהרה. על זה וכיוצא בזה אמר הרמב"ן שאם נתיר בכל אלו

* הערת המערכת: בגיליון זה אנו חותמים את הדיון המתמשך על בניית הבתים בעפרה בשבת, בתגובותיהם של הרב גיסר והרב יואב שטרנברג.

הדברים איסורי שבות כגון קניין ומסחר שהם מדרבנן, הרי ש"הותרו הימים הטובים האלו ואפילו השבת עצמה שבכל זה אין בהם משום מלאכה".
וכאן יש לשאול: מדוע להסתפק ברמב"ן? הרי על זאת יש לנו מקראות מפורשים בספר נחמיה בפרק יג! כאשר ראה נחמיה שגויים מביאים סחורה ביום השבת לשוקי ירושלים ובני יהודה וירושלים קונים מהם בשבת, וכך מתנהלים בירושלים חיי מסחר שוקקים ביום השבת הוא מצווה על נעילת השערים ככתוב: "ואומרה ויסגרו הדלתות ואמרה אשר לא יפתחום עד אחר השבת ומנערי העמדתי על השערים לא יבוא משא ביום השבת" (נחמיה יג, יט). ועל הסוחרים הממתינים לשעת כושר לסחור בעיר הוא מאיים: "אם תשנו יד אשלח בכם". מייד אחר כך (שם פס' כה) מפעיל נחמיה אלימות חוקית וסמכותית כלפי עבריינים: "ואריב עמם ואקללם ואכה מהם אנשים ואמרטם". מכאן למדו חכמים את כוחו של בית דין ואת סמכות בית דין להכות, לענוש ולהפקיר ממון לפי צורך השעה על מנת לגדור ולמנוע פרצה בחומת השבת ובחומת קדושת ישראל.

במה דברים אמורים בספר נחמיה ובמאבק השבת בפתח תקוה? בניסיון לפתוח ב"היתר הלכתי" או בעזות מצח את השווקים, את הקניונים ואת בתי הקולנוע בשבת באופן קבוע. גם אילו היינו מבטיחים שלא יעשו בהם מלאכה דאורייתא אלא רק איסורי שבות, או שרק גויים יפעילו את מכונת ההקרנה, ידליקו את האור ויסיעו את הסחורה, אין מקום להיתר כזה בשום אופן. על זה דיבר נחמיה ועל זה כתב הרמב"ן. בזה גם עסק הדיון בפתח תקוה. ואולי התכוון הרב שרלו להעמיד את מחלוקתנו על המחלוקת ההיא. דהיינו שהוא אוחז בשיטת הרב מלכה ואני לדעתו בשיטת הרב אלישיב. על כך אשיב, כדרכו של התלמוד, "אנא דאמרי אפילו כרב מלכה". עד כאן לא אמר הרב מלכה את דבריו אלא לאחר שלושים ושלוש שבתות של מהומה וחילול שבת רבתי של מאות שוטרים ועיתונאים וכו' וכו', והכול ללא תכלית.
אין לי ספק שבשבתות הראשונות גם הרב מלכה סבר שחייבים למחות בכל דרך ויש בזה טעם.

ב. המקרה בעפרה – אירוע חד פעמי

אך מה לכל זה ולהיתר מיוחד **בשעת הדחק** "בשבת מסוימת" **אחת** בעפרה? מה לזה ולהיתר מפורש בגמרא ובשו"ע? מה לזה ולפרשנות מקובלת ל"כותבין עליו אונו אפילו בשבת"? מה לזה ולשימוש מיוחד בהיתרים מיוחדים אשר נועדו במיוחד למצבים מיוחדים?
האם מבקש הרב שרלו לנעול בשערי ברזל את שערי כל ההיתרים הנדרשים כל אחד ואחד למקומו ולזמנו? בלב שלם אני מוכן לבוא עם הרב שרלו לנעול את שערי הקניונים בהרצליה, בשפיים ובצומת ביל"ו, אך האם נציע גם לנעול את האפשרות בפני גוי לתקן עירוב או להדליק חשמל במקום מצווה דרבים ובשעת הדחק או "לכתוב עליו אונו" כפי שהובא במאמרי? את הרמב"ן ואת "הנשק הכבד" יש להפנות כלפי מציאות של אלה מן המוסדות שיש בהם גויים של קבע הפותחים את השער, מדליקים את האור, מכינים את ה"קידוש" ע"י הרתחת מים וכו', שואבים את השטיחים בין קידוש א' לקידוש ב' ומטפלים בכל סדרי הבית לרווחת יושביו שומרי השבת. או הרבה יותר כואב, כלפי מפעלים גדולים של יהודים במדינת ישראל אשר יש להם "היתר מסורת" של עבודה נדרשת על פי תקנות שהתקין שר התמ"ת, והם פועלים בשבת ע"י יהודים במלאכות דאורייתא גם תחת שרים דתיים ללא צידוק הלכתי הולם! לשם יש לכוון את דברי התוכחה. ואכמ"ל.

כל זאת היה כתוב במאמרי הראשון בזאת הלשון:

נשוב ונדגיש: אין מדובר כאן בשום אופן בנוהל קבוע של סידור עבודה על ידי נכרים בשבת. מפעלים רבים או תחומים חקלאיים רבים נשענים על עבודת גויים, יבוא אדם ויאמר שהוא זקוק משום הפסד מרובה שיתירו לו קטיף או בציר או שיווק או השקיה בשבת? דבר זה צריך עיון גדול. ולענ"ד בכל מקום שמבקשים ליצור נוהל קבוע של היתר על ידי נכרים יש למצוא כל דרך אחרת ולא להיזקק לכך. ואולם במקום שאי אפשר כמו בנידון דידן וכמו בהדלקת נר או חשמל בשעת תקלה יש להתיר.

גם הרב נהוראי וגם הרב שרלו העדיפו להתעלם מן הדברים האלה. הם לא שמו לבם לייחודה החד-פעמי של הסוגיה ובחרו לדון בה בדרכם שלהם על בסיס הנחות אחרות.

ג. התגובה הציבורית להיתר

הרב יובל שרלו ביקש לערב בדיון גם את התגובה של הציבור הישראלי להיתר, שלדעתו הייתה "טבעית ומובנת". לדעתי התייחסות זאת נובעת אך ורק מן השילוב של מתנחלים, פוליטיקה, ארץ ישראל ובג"ץ - שילוב שלצערי הציבור הישראלי מונחה להגיב עליו באותה תגובה "טבעית ומובנת". אולם תגובה זו אינה טבעית ואינה מובנת לי. אני מניח כי הרב שרלו יסכים שגם אילו היה מתפרסם בעיתון ש"המתנחלים" ביצעו עסקת רכישה בשבת: הזמינו עורך דין גוי, ניהלו מו"מ וניסחו חוזה, וכתב הגוי הסכם וחתם והעביר סכומי כסף מן הקונה למוכר, כל שכן אילו בג"ץ היה אמור לדון בקרקע זו, היינו זוכים לאותה תגובה "טבעית ומובנת". לא על השבת יצא הקצף, כי אם על הדבקות ליצור בעלות על שטח בארץ ישראל.

לדוגמא, הרי ברור לכול שאם סוף סוף יחליטו הרבנים על פינוי העצמות משטח בית החולים באשקלון ויאפשרו שם בנייה, יהיו הכול מהללים את הרבנים ולא יחשבו שהם מזלזלים בכבוד המתים, הלא כן? ואם יתירו הרבנים עבודה רצופה ע"י גויים גם בשבת כדי להשלים מהר את בניית בית החולים, הרי שירוממו אותם בכל מקום על גמישותם ופתיחותם! אם כן השדה ההלכתי של הדיון איננו השבת הכללית, כלל וכלל לא. השדה הוא שדה הערכים. מהו הערך שהציבור אוהב ואשר למענו ראוי וגם מכובד מאוד למצוא כל היתר אפשרי, ומהו ערך שאינו זוכה לאהדת הציבור, ודאי לא לאהדת התקשורת, אשר עצם הפעילות למענו בקושי "נסבלת" ולא כל שכן ע"י היתרים המותרים בשבת.

* * *

צדק הרב מלכה זצ"ל בעניין פתח תקוה. לאחר שלושים ושלוש שבתות של הפגנות פרועות לא היה שום טעם לשום הפגנה ולשום מחאה, "וחזקה שכן ימשיכו הלאה". לעומת זאת, אותו היתר בשבת אחת היה בו טעם והייתה בו תועלת. ולוואי שהחזקה שנוצרה ע"י ישיבת הדיירים בבתיים החדשים תהיה חזקה לישיבה עולמית של ישראל בארצם.